

לפרשת בא: מזכירין יציאת מצרים

החיוב להזכיר יציאת מצרים בכל יום – ואף בלילות כדרשתו המפורסמת של רבי שמעון בן זומא – מצא את קיומו בכמה מקומות בסידור התפילה. בראש ובראשונה, בפרשה השלישית של קריאת שמע, באמירת 'אני ה' א-להיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים'. בצמוד אליה, התקינו חכמים בברכות קריאת שמע את ברכת הגאולה; 'אמת ואמונה' בערב, 'אמת ויציב' בבוקר, ובשתייהן תאור מפורט ופיוטי של יציאת מצרים. בתלמוד הירושלמי נזכר נוסח קדום של הזכרת יציאת מצרים, שיתכן וקדם להתקנתה של הפרשה השלישית של קריאת שמע כדרך לזכירת יציאת מצרים: "מודים אנחנו לך שהוצאתנו ממצרים ופדיתנו מבית עבדים להודות לשמך". בנוסף לכך, אפשר לפגוש את יציאת מצרים בסידור, במקומות רבים נוספים, מסדר הנחת תפילין בבוקר ועד קריאת שמע שעל המיטה בלילה.

פעמים רבות לאין-ספור נזכרת בתורה החובה לזכור ולהזכיר, לספר ולהגיד לבנים, להודות ולשבח את הקדוש ברוך הוא שהוציאנו ממצרים. עשרות מצוות מכילות גם את הערך של זכירת יציאת מצרים. נראה, שמלבד האמונה בה' עצמו, שחופה על כל התורה ועל כל המצוות כולן, אין עוד ערך בתורה שחייבים לשמרו בתודעה כל העת, כמו יציאת מצרים. סיפור יציאת מצרים עצמו, כפי שהוא מתואר באזכוריו השונים, מכיל בתוכו מארג שלם של תובנות וערכים הנגזרים ממנו: ההכרה במציאות ה', ההכרה במעורבותו והנהגתו הפעילה בעולם, הבחירה בעם ישראל בעמו, השחרור של עם ישראל מכל שעבוד זר על מנת שיוכלו להיות משועבדים לה', החובה לקיים את המצוות כיון שלשם כך הוציא ה' את עמו ממצרים, ואף כסימן לעתיד לבוא – כשם שנגאלו בעבר כך ייגאלו בעתיד.

בדרך כלל, כשמדברים על ה'סידור', ו'בית כנסת' חושבים על הסידור כספר התפילות ובית הכנסת כמקום תפילה. אולם במבט שני מתברר, שהחלק של 'תפילה' במובנה הראשוני, דהיינו "עמידה לפני ה'" ואמירת דברים לפניו, אם בנוסח מסודר וקבוע מתקנת חכמים ואם בנוסח ספונטני ואישי – תופס מקום קטן יחסית בסידור, ובפעילות בבית הכנסת. אם נבדוק למה בעצם מתכוון יהודי כשהוא אומר שהוא הולך להתפלל בשבת בבוקר, יתברר שהוא הולך לבית הכנסת לפעילות הרבה יותר מגוונת מאשר 'תפילה' במובן המשנאי-תלמודי-הלכתי המצומצם. הוא פותח את הבוקר בברכות השחר, ממשיך לאמירת מזמורי תהלים (פסוקי דזמרה), מקיים מצות קריאת שמע דאורייתא, עם ברכותיה שהן מתקנת חכמים, ורק אז עומד לתפילה. משסיים את התפילה ישמע את חזרת הש"ץ שאף היא תפילה, תפילת הש"ץ והציבור העונה לברכותיו. אם כי היא כבר מופסקת על ידי 'קדושה' ו'ברכת כהנים' שבהגדרה הפורמלית אינן תפילות. בתום תפילת הש"ץ הוא נפנה שוב לעיסוקים אחרים: קריאת התורה וההפטרה עם כל הנלוו אליהן, מקטעי הפסוקים וקריאת הזוהר (בריך שמיה) בפתחת הארון, ועד סדרת המי-שברך לכל העולם: לבריאים ולחולים, לעסקני הציבור ולרבנים (יקום פורקן), למדינה ולחילי צה"ל. אחר כך, אזכרת נשמות והחזרת ספר התורה לארון הקודש. כל זה אורך הרבה יותר מאשר התפילה. בחלק הבא, תפילת מוסף, הפרופורציה קצת יותר סבירה: רוב הזמן מוקדש לתפילת העמידה וחזרת הש"ץ, כשלפניה רק 'אשרי' (מזמור תהלה לדוד) ואחריה פרשת הקטורת ונספחיה ('אין כא-להינו) וחתומה ב'עלינו' ויש נוהגים גם ב'שיר הכבוד'. כמובן, לא מנינו עיסוקים חשובים אחרים שאינם נזכרים כלל בסידור התפילה. כשירת הבקשות, שעור גמרא או דרשה לפרשת השבוע, קריאת עלוני הקודש וקודש הקודשים – הקידוש שאחרי התפילה.

בערב שבת המצב די דומה, מזמורי קבלת שבת ו'לכה דודי' אינם תפילה, קריאת שמע וברכותיה אינם תפילה במובן המדויק של המושג, ונותרת רק תפילת העמידה הקצרה והחזרה 'מעין שבע' של הש"ץ.

למעשה, המושג 'תפילה' בלשון העממית התרחב מעבר למושג ההלכתי של תפילה, והוא מתייחס כמעט לכל האמירות והדיבורים הנעשים בהקשר של מצוה וקדושה. הלל וברכת המזון, קריאת שמע שעל המטה, בדיקת חמץ ומשניות לעילוי נשמת. הדבר בולט במיוחד כשחושבים על הפן המוסיקלי של הסידור. העובדה שרובא דעלמא ממלמלים את כל הטקסטים של הסידור ב'ניגון' של תפילה ולא בנוסח המתאים לטקסט המסוים, מורה עד כמה הכל הפך להיות מקשה אחת של 'תפילות וברכות'. יש דוגמאות רבות לכך: כגון, העובדה שקריאת שמע אינה נקראת בניגון הטעמים של קריאת התורה אלא באותו טון ומקצב שבהם קוראים את פסוקי דזמרה, ברכות קריאת שמע ושאר חלקיה של התפילה. משהו שנשמע משעשע עוד יותר הוא האופן שבו מתפללים רבים ממלמלים את נוסח התרת הנדרים בערב ראש השנה, כמו היתה אף זו סוג של תפילה, ולא הצהרה בפני בית דין.

שוו בנפשכם אדם עומד למסור תצהיר בבית המשפט בפני השופטים והוא מתנדנד על עמדו וקורא את ההצהרה שלו בהברה אשכנזית ובנעימה של 'אשרי יושבי ביתך'...

אחד המרכיבים החשובים של התפילה, במובנה הרחב שתואר כאן, הוא המרכיב של הצהרת היסודות המכוננים של האמונה, ערב ובוקר בכל יום תמיד. המצוה העיקרית שמן הסוג הזה בתורה היא קריאת שמע. זו מצוה מן התורה, של 'ושננתם, ודברתם בם, בשכבך ובקומך'. אליה מצטרפת מצות הזכרת יציאת מצרים, שלדעת חלק מן הראשונים, אף היא מצוה גמורה מדאורייתא ואף יש למנותה בתרי"ג המצוות. (סמ"ק, מצוה ק"י).

נמצאנו למדים, שמעמד התפילה בבית הכנסת ואוסף התכנים של הסידור, אינו רק 'תפילה' במובן שבו דובר כאן בפרשיות ספר בראשית על תפילותיהם של אבות העולם. משיצא עם ישראל ממצרים ונצטווה לעבוד את ה' ולקיים את בריתו, הוטלה עליו גם חובת הזכירה והשינון של האמונות והדעות, של הרקע ההיסטורי לאמונות אלו, ושל כל הנגזר מהם במישור החובות, התפקידים והאחריות. כל אלה חברו יחדיו לעצב את עולם התפילות, הברכות, הדיבורים והאמירות שמצאו את משכנן בסידור התפילה ואת מקום הביטוי שלהם בבית הכנסת ובבית, באולם השמחות ובבית הקברות. מהשכמת אדם מישראל בבוקר ועד שכבו לישון, לפני האוכל, במהלך הסעודה, ובסיומה, בכניסתו לבית הכסא וביציאתו ממנו, בצאתו לדרך ובשובו ממנה – יהודי ממלמל. למתבונן מן החוץ נדמה שהוא כל הזמן 'מתפלל'. המונח אמנם אינו מדויק, אבל אם לא נתעקש על הטהרנות הלשונית, זו הבחנה נכונה למדי. זו דרכנו לבטא את המחויבות האינסופית לתפקיד שהוטל עלינו בעולם עם היציאה מארץ מצרים.